

Jövőkép és lehetőség

A Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciája

Immár hagyományosan, jelesül negyedik alkalommal a csongrádi Csemegi Károly Könyvtár, illetve a Polgármesteri Hivatal adott otthont a Kárpát-medencei könyvtárosok idei találkozójának. Június 4-én – éppenséggel a trianoni békediktátum emléknapiján – került sor a nagy várakozás megelőzte konferenciára. A fölfokozott érdeklődésnek alapvetően két oka volt. Egyrészt több mint egy esztendő telt el az előző találkozó óta, és ennyi idő alatt sok minden történt a hazai, az erdélyi, a felvidéki, a délvidéki és a kárpátaljai könyvtárak háza táján – tehát volt miről eszmét cserélniük a hazai és a külhoni magyar kollégáknak. Másrészt fokozta a várakozást az is, hogy a határon túli magyar könyvtárak vezetői és munkatársai pontosan ismerik a hazai viszonyokat, tisztában vannak a konvergenciaprogramból következő – a kulturális életet is erősen érintő – megszorító intézkedések hatásával; joggal teheték föl hát maguknak és egymásnak a kérdést: mire számíthatnak a kisebbségi lét körülményei között működő könyvtárak, ha idehaza nehezednek a viszonyok, súlyosbodnak a könyvtári munka föltételei. E kettős várakozás – hogy azt ne mondjam, eleven kíváncsiság – jellemezte a konferenciát megelőző kávézós folyosói csevely hangulatát. Az egymást rég nem látott magyarországi és külhoni kollégák találkozása fölötti örömet, a konferenciát régóta és általában jellemző derűt az az aggodalmas kérdés felhőzte be: hogyan lesz ezután. Mire számíthatnak, milyen anyaországai támogatást remélhetnek az „odaátiak”?

Sokáig nem kellett várniuk a válaszra. Mert miután a szervezők és a vendéglátók részéről *Fodor Péter*, mint az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke, valamint *Bedő Tamás*, Csongrád város polgármestere üdvözölte a konferencia résztvevőit, *Schneider Márta* emelkedett szólásra. A kultusztárca államtitkára európai perspektívából közelítette meg a kultúra fogalmát, aktuális értelmezését is nyújtva, éspedig José Manuel Barrosóra, az Európai Bizottság elnökére hivatkozva, aki többször és több fórumon világossá tette: Európa modernizációja elképzelhetetlen a kultúra tudatos fejlesztése és fölhasználása nélkül. A barossói értelemben modernizáció és kultúra az egész-rész fogalompárként írható le, szinte föltételei egymásnak. A modernizációhoz elengedhetetlen a kultúra, és a modernitásnak aligha van értelme kultúra nélkül.

Az államtitkár asszony azt is nyomatékosította, hogy a kultúra az Európai Unióban a tagállamok belügyének számít, ezért a művelődés intézményeinek fönntartására, a kultúra „működtetésére” az európai államok szövetsége nem juttat forrásokat, viszont fejlesztésekre, kulturális innovációra és turizmusra igen. 2006 decemberében Hiller István oktatási és kulturális miniszter a föntiek tudatában terjesztette a kormány elé a hazai kulturális fejlesztések programját (amelynek részletei az OKM honlapján megtalálhatók). *Schneider Márta* kiemelte, hogy e modernizációs programnak öt fő területe van: 1. az ún. kulturális vidékfejlesztés,

az országos esélyteremtés megannyi tennivalója; 2. a kultúra és az oktatás fő szálainak szorosra szövése, a tehetséggondozás; 3. az országimázs alakítása a kulturális értékek, a hungarikumok segítségével (idén például a Kodály emlékév eseménysora); 4. a 2010-es pécsi Európa Kulturális Fővárosa projekt; 5. végül, de egyáltalán nem utolsó sorban a kultúra finanszírozása új formáinak és eszközeinek bevezetése, lehetőségei föltárása.

Nos, éppen ez volt az a pont – mint utaltam rá –, amely a folyosói beszélgetések, a kölcsönös érdeklődő kérdések egyik legfőbb témája volt. Az államtitkár asszony egyértelművé tette: a konvergencia programhoz illeszkedő állami költségvetés nem tesz lehetővé forrásbővítést, azaz extenzív fejlesztést. Másféle, új típusú források után kell nézni; Schneider Márta itt az üzleti szférával való kapcsolatteremtésre, az üzleti világgal való együttműködés fontosságára hívta föl a figyelmet.

Az államtitkár asszony részletesen beszélt a kulturális vidékfejlesztés, a fővárostól távolabbi területek esélynövelő programjairól: a múzeumok fejlesztéséről, állandó kiállításaiak fölfrissítéséről szóló Alfa projektről, a komplex kulturális szolgáltatások fejlesztését célzó Közkincs programról, valamint a könyvtárak Portál programjáról, amely meghatározza e terület 2007 és 2013 közötti fejlesztésének főbb irányait. Ilyen tekintetben alapvető cél, hogy minden településen, a legkisebb faluban is legyen legalább egy pont, ahol ugyanolyan színvonalú könyvtári szolgáltatások vehetők igénybe, mint a nagyobb városokban vagy a megyeszékhelyeken. Hogy ez az egy pont éppenséggel könyvtár, tehát vagy bibliobusz – az az adott település sajátosságaitól és lakosainak igényeitől függ. A másik „fő csapásirány” az olvasásfejlesztés kell hogy legyen. Az ezredfordulón elvégzett nemzetközi mérések (a PISA 2000 vizsgálatok) lehangoló eredményeket mutattak a magyarországi olvasásértés tekintetében. Míg korábban Magyarország az élmezőnyhöz tartozott, a rendszerváltozás után a középmezőnybe csúsztunk vissza. A nem túl biztató mérési eredmények kijelölik a tennivalók kereteit, formáit is. E kérdéskörben az államtitkár asszony három feladatot emelt ki: 1. az iskolai és gyermekkönyvtárak együttműködésének megszervezését, összehangolt fejlesztését; 2. a kortárs irodalomnak a figyelem középpontjába állítását (hiszen a kortárs irodalom témái az aktualitások iránti érdeklődés révén ösztönzői lehetnek az olvasási kedvnek); 3. biztató jelenség, hogy növekedni látszik az érdeklődés a gyermek- és ifjúsági irodalom iránt, ezt a trendet lenne fontos fönntartani, erősíteni.

Schneider Márta előadásából világossá vált a konferencia hallgatósága számára, hogy – lecsupaszítva a tényeket – több pénz a könyvtárak fönntartására nem lesz, ám újabb és innovatív módszerekkel, találékonyabb és hatékonyabb munkával, eddig kevésbé figyelemre méltott fejlesztési irányokkal el lehet kerülni a stagnálás, a megállás veszélyét. Az előadás utáni rövid összegzésében az ülést vezető elnök, Fodor Péter úgy vélte: – Van tehát jövőkép!

A jövő képeének konkrétabb körvonalait, a hazai és a határon túli könyvtárak együttműködésének újabb lehetőségeit két további előadás vázolta föl. Az első *Forrai Kristóf*, a pozsonyi székhelyű Visegrádi Alap igazgatója tartotta. A visegrádi országok több mint hatszáz éves hagyományra visszatekintő együttműködésének mai formája az 1990-es évek derekán alakult ki. A közös munka egyik eredménye éppen a 2000-ben létrejött Visegrádi Alap, amely a négy ország, hazánk, Szlovákia, Csehország és Lengyelország civil együttműködésének szerve-

zője, koordinátora. Az alapítás óta eltelt több mint hat esztendő alatt a Visegrádi Alap mintegy 1200 projektet bonyolított le és kb. 300 ösztöndíjprogramot támogatott – mintegy 5 millió eurós éves költségvetéssel. Az Alapnál három témakörben (kulturális együttműködés, tudományos és diák-csereprogram, kulturális turizmus) és kétfajta ösztöndíjra (PhD-képzésre és művészek alkotómunkájának támogatására) lehet pályázni. Mind a pályázati, mind az ösztöndíjfeltételek sokkal egyszerűbbek, sokkal kevésbé bürokratikusak, mint az EU pályázatai – emelte ki Forrai Kristóf. A Visegrádi Alap civil programjainak, a magyar, a szlovák, a cseh és a lengyel művelődés civil szervezeteit anyagilag támogató, a jó programokhoz cserekapcsolatokat és forrásokat nyújtó együttműködési lehetőségek bemutatását követő összegzésében Fodor Péter ezúttal azt hangsúlyozta: – Van lehetőség!

Nagy várakozás és fölfokozott érdeklődés előzte meg és kísérte mindvégig *Monok István*, az OSZK főigazgatója kimerítő előadását, amelynek témája a nemzeti könyvtár és a határon túli könyvtárak kapcsolata volt. Túlzás nélkül állítható, hogy Monok István konkretizálta, „fordította le” a napi gyakorlat nyelvére azt, amit Fodor Péter a jövőkép és a lehetőség fogalmaival jellemzett. (*Monok István előadásának szerkesztett szövege e számunkban olvasható – a Szerk.*)

A hazai és a határon túli magyar könyvtárak jelenlegi és jövőbeli együttműködését konkretizálták, árnyalták, illetve szemléletes példákkal illusztrálták a konferencia további előadói. *Keveházi Katalin*, a Szegedi Tudományegyetem osztályvezetője és *Bitay Enikő*, a kolozsvári Erdélyi Múzeum-egyesület főtitkára a már némi múltra is visszatekintő együttműködés példáit mutatták be. Közös katalógizálási munkájuk lehet az alapja a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) és az Erdélyi Közös Katalógus (EKKA) együttműködésének.

Hajnal Jenő, a délvidéki Kapocs Könyvtári Csoport vezetője a legutóbbi, 2006. évi csongrádi konferencia óta eltelt esztendő délvidéki fejleményeiről, rendezvényeiről, a vajdasági magyarság kulturális, könyvtári eseményeiről számolt be. Ugyanezt tette felvidéki vonatkozásban *Halász Péter*, a Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke. Ő egy Szlovákiában újdonságnak számító eseményről számolt be, az ottani – szlovák és magyar – könyvtárosok első ízben rendezték meg a gyermekolvasók számára a „könyvtári éjszakát”. Vetítettképes előadása a kassai rendezvény izgalmaival, örömeivel, élményeivel örökítette meg.

Tóth Wagner Anikó, a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár munkatársa a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökét, Kiss Jenőt képviselve számolt be az erdélyi, székelyföldi könyvtárak elmúlt esztendei működéséről, természetesen érintve a szórványvidékek könyvvvel való ellátásának gondjait is.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének nevében kért szót *Haraszti Katalin*, aki rövid, ám annál sokatmondóbb előadásában két fejleményről számolt be. Előbb arról, hogy körvonalazódik a nagyvilág mintegy tízezer magyar könyvtárosát összekapcsoló ún. „összmagyar levelező lista” (HUNLIS) programja. Ezt a világméretű levelezőrendszert – a komolyan vehető program szerint – az IFLA fogja működtetni. A másik nagy horderejű elgondolás megvalósítása a budapesti parlament-

ben visszatérően megrendezett magyar-magyar politikai fórum, a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMMKF) üléseihez kapcsolódna. Haraszti Katalin mint az országgyűlési Könyvtár munkatársa kapcsolatot teremt a parlamenti képviselők tanácskozásain működő kulturális bizottság és a könyvtárosok közössége között, mintegy nyíltan lobbizva a budapesti, a bukaresti, a pozsonyi parlamentben helyet foglaló magyar politikusok körében a honi és külhoni magyar könyvtárak érdekében.

Nemes Erzsébet, a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának főigazgatója az MKE Olvasószolgálati Szekciójának nemzetközi tevékenységéről számolt be, ugyancsak a jövő perspektívájába állítva a magyar–magyar könyvtári együttműködés megannyi kérdését.

A tanácskozás után, az immár kötetlen beszélgetéseket, az esti állófogadás jó hangulatú diskurzusait hallgatva arra a következtetésre juthat a Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciájának krónikása, hogy – mint annyi más területen – a könyvtárügyben is pótolhatja némiképp a forráshiányt a találékonyság, a szakmailag megalapozott ötletesség, az innovatív gondolkodás. Magyarán, ott, ahol jellemző a komoly tudás-kapacitás, a szakmai igényesség és – ne féljünk kimondani –, jeles könyvtáros személyiségek dolgoznak, kevesebb pénzből is sok eredményt lehet elérni. Az együttműködés konkrét formái, módszerei, eszközei tehát nem föltétlenül a rendelkezésre álló összegek nagyságától függenek. Hanem például attól is, tanulunk-e egymástól, átvesszük-e egymás bevált tapasztalatait. Annál is inkább elmondható ez, mert – hivatkozva Monok István egyik megállapítására – a változó világ abban az értelemben is megváltozni látszik, hogy az anyaországi és a határon túli magyar könyvtárak kapcsolataiban immár vége a tehetős segítségnyújtó és a segítséget kérő, szegény „kicsik” függelmi viszonyának. A XXI. század elejére ez egyenrangú felek kapcsolatává, azaz partneri viszonyná látszik kiegyensúlyozódnia. Legalábbis 2007 júniusában Csongrádon, a városháza nagyertermében ez derült ki.

Mezey László Miklós

A nemzeti könyvtár és a határon túli könyvtárak – változó szerepek

A jogi háttér, és a valóság (a *de jure* és a *de facto* állapot)

Kulturális alaptörvényünknek (1997. évi CXL. törvény) a nemzeti könyvtárra vonatkozó részében külön, kiemelt feladatként szerepel a határokon túli magyar könyvtárak támogatása. A támogatás módját a követő jogszabályok (végrehajtási utasítás, köteles rendelet, OSZK alapító okirat) sem határozzák meg, de a gyakorlat és az életszerű működés ezt történetileg kialakította. A könyvtári módszer-

tani. a továbbképzési, az információellátásban nyújtott segítség mellett ez a támogatás leginkább a dokumentumok beszerzésében, könyvadományokban nyilvánult meg. A könyvadomány persze mindig cserén alapult, ha nem is mindig értékazonos cserén. Legyünk pontosabbak: pénzben kifejezett értékek azonossága nem érvényesült csupán, hiszen a nemzeti könyvtár számára egy kis közösség helyismereti kiadványának megszerzése sokszor lényegesen többet ér, mint egy sok ezer forintos magyarországi kiadvány. A Vekerdy József vezette nemzetközi csere osztály tevékenysége nem is elsősorban az adományok vagy a cseretevékenység „értéke” miatt volt fontos. Sokkal többet jelentett az összetartozás tudatának kifejezése terén. Aki adott, aki eljuttatta, aki kapta és viszonzta az adományt, együvé tartozónak tudhatta magát. Ez a tudat táplálta sokáig az Országos Széchényi Könyvtár határon túli magyar anyagának a beszerzését még akkor is, amikor a könyvtár már nem tudott adományokat adni, nem volt mit elcserélnie. Ez az összetartozás-tudat gyengült, majd csaknem megszűnt 2004. december 5-e után. A határon túli magyar szerzők és főként kiadók egyre kevesse érzik erkölcsi kötelességüknek kiadványuk egy példányának eljuttatását a budapesti (nekik többé nem) nemzeti könyvtárba.

A köteles példányok számának 16-ról 6-ra csökkenése után megszűnt a lehetőség a határon túli magyar könyvtárak számára egy-két sorozat eljuttatására. 2001-ig az Illyés Közalapítvány évente 8–10 millió forinttal pótolta a kiesést, de azóta nincs olyan pályázati fórum sem, amely segítséget nyújtana az OSZK-nak a kiadványok csere, támogatás céljára való beszerzésre.

A törvényben rögzített kötelességének a könyvtár tehát csak jogász módra – ha akarom, igen, ha akarom, nem (értelmezés kérdése) – tesz eleget. A határon túli könyvtárak támogatásában a hangsúly a hazai könyvtáros rendezvényeken való részvétel támogatására, a továbbképzésekre, a szakmai tanácsadásra esik, és a kiadványokkal való ellátás a kiadványoknak arra a körére korlátozódik, amelyet az OSZK ajándékba kap magyarországi kiadóktól, a fölös példányokból vagy magánhagyatékokból.

A változások lehetséges irányai

A változás egyik módja a nemzeti könyvtár és a határon túli könyvtárak együttműködésében az is lehetne, hogy mi, az OSZK, megpróbálnánk *föléleszteni régi önmagunkat*, és minél több kiadványt megszereznének csere céljára; a másik oldalról pedig elsődlegesen információkat kérnénk a dokumentumokért. Persze, ha módja van a társintézménynek arra, hogy dokumentumokat vásároljon vagy szerezzen, akkor mi nagyon örülnénk annak, ha legalább egy példányt eljuttatnának hozzánk, a nemzeti könyvtárba. Elsődlegesen a határon túli kiadók kiadványairól van szó, főleg helyismereti munkákról, hiszen ezeket nekünk nehéz felderíteni és nagyon nehéz beszerezni. (Példaként a *Miskei füzeteket* említtem. A kis Bihar megyei település helyi kiadványát bibliográfiai összefoglalások majd csak később tüntetik fel, beszerzése pedig csak odautazással lehetséges.)

A nemzeti könyvtárnak *újra meg kell határoznia a hungaricum fogalmát*. Lásan az egész könyvtári világnak szembe kell néznie azzal, hogy a hungaricum fogalma nem maradhat az, mint amit az OSZK alapító okirata annak idején meg-

határozott. A hungaricum minden olyan dokumentum, amelynek (1) magyarországi (vagy magyar származású) a szerzője, (2) Magyarországon jelent meg, (3) magyar a nyelve, (4) Magyarország a témája. A '70-es években például a hamburgi magyar evangélikusok gyülekezetének egy rendezvényén elszavaltak három magyar verset, a meghívó fontos hungaricumnak számított, tehát fontos volt megszereznünk. Ma, amikor Európának nincsen olyan közös dokumentuma, amelyben ne szerepelne magyar vonatkozás, képtelenség ezeknek a követése, beszerzése. Kevés olyan emlékkönyv van például az európai professzori körben, amelybe legalább egy magyar kolléga ne írt volna egy tanulmányt – és ez a régi (ma is érvényes) értelemben hungaricumnak számít. Meg kellene szereznie a nemzeti könyvtárnak, de ez képtelenség; akárcsak bibliográfiailag követni ezt a termést szinte lehetetlen. Persze amellet, hogy az ilyen alapelvekkel megírt gyűjtőköri szabályzatot újra kellene gondolnunk ebből a szempontból, nem kell feladni azt a célt, hogy mégis minél több dokumentum kerüljön Budapestre, a nemzeti könyvtárba.

Az alapvető cél *a magyar kulturális örökség megőrzése*. Ez nem csupán Budapesten lehetséges, egyetlen központi nemzeti gyűjteményben (az természetesen jó, ha egy helyen együttesen is elérhető a legtöbb dokumentum). Az államnak elsősorban nem a termelést (a kulturális alkotást) kell támogatnia, hanem a megőrzést. A termelés utánpótlásának a támogatása, a fogyasztás széleskörűségének a biztosítása természetesen ugyancsak állami feladat. De alapvetően azt kell az államnak biztosítani, hogy a jövő generációja is találkozhasson saját örökségével. A kenyérről és a cirkuszról a latin proverbiumból lett persze magyar közmondás is. *Nagyon fontos lenne, hogy a magyar állam támogatásával, de a szomszédos államok alapításában létrejöjjenek olyan közgyűjtemények, amelyek az egyes nagyobb magyar közösségek kulturális emlékeit megőrzik*. Ezek a közgyűjtemények lehetnek azután kiemelten támogatandó társintézményei a Magyarországon létrejövő nemzeti közgyűjteményeknek. Egy nemzeti közgyűjteményekről szóló törvény a kulturális nemzeti stratégia részeként jól érvelhetően foglalkozhatna a határokon túli, kisszámú, levéltári, múzeumi és könyvtári dokumentumokat rendszeresen gyűjtő intézménnyel. Nem kell tehát szétaprózni az állami forrásokat, hanem meg kell próbálni koncentrálni a kijelölt nagyobb gyűjteményekre. Ez meglehetően, nem azt jelenti, hogy minden egyes országban egy könyvtárat kell alapítani, hanem *a feladatot kell támogatni így, egységesen*. Adott esetben ez lehet két, három, négy gyűjtemény is, csak éppen ők egymással megosztva, együttműködve, szervezeten tudják a feladatot elvégezni. Ezért a magyar állami támogatásért cserébe várnánk el, hogy az ott helyben felderített, megszerzett újabb keletkezett dokumentumot egy példányban Budapest is kapja meg; az OSZK legyen a Kárpát-medence, illetve az összmagyarság nemzeti könyvtára. Meg kell, hogy mondjam, elvi szinten – talán úgy, ahogy Barroso úr fogalmazott –, ez is a kulturális modernizáció része. Természetesen pozitív a visszajelzés e gondolatra, de hát mindennek az a próbája, hogy amikor a kormányprogramot megvalósítják, milyen formában kerül be adott esetben ez a kérdés a törvénybe, illetve annak végrehajtási utasításába. Felteszem egyébként, hogy törvénykezési szinten eléggé aggályos Magyarországon megfogalmazni egy szlovákiai, romániai, szerbiai törvényi támogatást. Lehet, hogy a hagyományosabb támogatási formákba, keretekbe kell beilleszteni mindezt, de úgy – ahogy Magyarországon végre átjutott a poli-

tikum tudatán az –, hogy nem lehet számtalan intézményt alapítani. Úgy ráadásul, hogy minden politikus a lelépése előtt létrehoz egy intézményt, és utána szépen hagyja meghalni, tönkremenni. Ki kell emelni bizonyos intézményeket, amelyekre törvény szerinti feladatokat rónak, és ezeket kell egy másfajta finanszírozási rendbe helyezni. Nem pazarlóan egyébként, hanem nagyon szigorúan ellenőrizve és számonkérés mellett, de mégis csak kiemelten. Tehát én azt gondolom, hogy ha mondjuk, egy intézmény a mai Szerbia területén ilyen státust kap, az azt jelentené, hogy évente egy adott magyarországi költségvetési sorban eleve kap egy összeget, aminek a segítségével ezt a feladatot ellátja, és nem együtt fut a sarki kft.-vel meg a másik kis könyvtárral, másik kis múzeummal egy pénzügyi alap megpályázásakor. Tehát az alapműködést garantálnánk. Legyünk őszinték, ezek nem is nagy összegek. Mindenesre ez a lépés megalapozhatná azt, hogy a dokumentumcserebe, ha tetszik, a dokumentumtámogatásba visszaállhatna a nemzeti könyvtár és a határon túli könyvtárak kapcsolata arra a kívánt forgalmi szintre, amely egyébként megvolt a rendszerváltozás előtt.

A következő terület, ahol már sikerekről tudok beszámolni, az az *együttműködés*. A címben említett változó szerepek egyre inkább az együttműködés irányába kell, hogy eltolódjanak. Több könyvtáros fórumon dicsekedtem, hogy sikerült elérni a magyarországi törvénykezésben, éspedig nem könyvtári jellegű törvényben, hanem a kulturális örökségvédelmi törvényben, hogy belekerüljön a védett dokumentumok meghatározott köre. Sikerült kimondani, hogy 1850-ig minden könyv és kézirat védett dokumentum, függetlenül attól, hogy ki a fenntartója, a tulajdonosa az őrző gyűjteménynek. Ez nagyon komoly eredmény, hiszen ettől kezdve a törvény előír a nemzeti könyvtár számára sok ezzel kapcsolatos feladatot. Ha pedig előír feladatot, például a naprakész központi nyilvántartások vezetését e területről, illetve a tulajdonosnak kötelezettséget ír elő a bejelentésről, akkor elvileg reklamálhatjuk – mint nemzeti könyvtár – ennek a területnek a finanszírozását. Ez hallatlanul fontos dolog. Az, hogy ezt sikerült elérni, könyvtár-politikai szempontból jól jön, és erre jött létre az országos közös katalogizálás rendszerén belül a régi könyvek és kéziratok közös katalógusa (MOKKA-R, MOKKA MS). Természetesen nem akarom a programban megjelölt következő előadást elmondani (Keveházi Katalin–Bitay Enikő: Az erdélyi könyvtárak és a szegedi Tudományegyetem Könyvtárának együttműködése az erdélyi közös katalógus létrehozásában), csak jelzem, hogy ez az egyik olyan fontos terület, ahol a kárpát-medencei könyvtárak együttműködése sikeres. Magyarországot kötelezték arra, hogy akár egyházi fenntartó, akár önkormányzati fenntartó és ilyen dokumentumot a magáénak mondhat, azt be kell jelentenie, annak részt kell vennie e közös katalogizálási munkában. *A határokon túli magyar könyvtáraknak mi pedig felajánljuk, hogy vegyenek részt ebben a közös katalogizálási munkában.* Ezt egyébként azért is ajánljuk fel, mert a nemzet kulturális örökségének számbavétele, megőrzése szempontjából alapvető dologról van szó. Minden könyvtárnak, gyűjteménynek külön-külön is érdeke, hogy a saját gyűjteményének dokumentumait ebben a kontextusban lássa. Esetleg egyetlen mozdulattal utána tud menni annak, hogy gyűjteményének bizonyos darabjai hová tűntek el. Bizonyos gyűjtemények nemcsak szétszóródtak a Kárpát-medence különböző könyvtáraiba, de esetleg felbukkannak a magánszemélyek tulajdonában álló gyűjteményekben is. Ebben a rendszerben ez is láthatóvá válik. Ennek az egésznek a módjáról a következő előadás

fog szólni, én csak azt szeretném kérni, hogy a nemzeti könyvtárnak, a magyar könyvtárosságnak ezt a programját a határon túli könyvtárak is próbálják meg követni. Természetesen ennek is vannak jogi oldalai, hiszen tisztázni kell a tulajdonosokkal, hogy azt az adat- és rekordmennyiséget, amit ők előállítanak a saját fenntartójuk pénzén, azt a közös katalógus rendelkezésére bocsáthatják-e vagy sem. Feltehetőleg ez csak úgy fog menni – és magam is ezt szeretném –, hogy ha konzorciumi szerződéseket kötünk, hogy cserébe azért az adatmennyiségért, amit mi rendelkezésre bocsátunk szabad használatra, az illető könyvtárak a saját anyagukat beadják, a saját rekordjaikat egy másolatban megküldjék, természetesen a tulajdonjog változtatása nélkül.

Van egy másik program, amiben szeretném, ha részt vennének, és azt hiszem, amelyik sokat tud majd önöknek segíteni, és amelyről most itt nem hangzik el előadás – ezért erről egy kicsit többet készülök beszélni. *Ez az országos humán szakirodalmi bibliográfia.* Azt mindannyian tudjuk, hogy a különböző szakmák, területek éves bibliográfiái leálltak már jó tíz éve. Nagyon ritka az a humán szakterület, amely éves rendszerességgel közli saját bibliográfiai termését. Komoly nehézségek árán tudják csak fenntartani a városi, megyei gyűjtemények helyismereti részlegei a helyismereti bibliográfiákat. Annál is inkább, mert a nemzeti könyvtár 2002 végén lezárta az úgynevezett IKER adatbázist, a folyóiratok, periodikumok éves repertóriumait, és a kurrens munka tulajdonképpen csak mostantól, 2007 májusától folytatódik. Az egész mögött az a gondolat húzódik meg, hogy nem érdemes ilyen eszközparkkal rendelkező társaságnak, mint a könyvtárosság, külön-külön bibliográfiákat, repertóriumokat csinálni, hanem teremtsük meg annak a technikai lehetőségét, hogy országosan egyetlen, közös humán szakirodalmi bibliográfiát építsünk fel. Tisztelettel és örömmel jelentem, hogy a rendszer felállt, több mint féléves tesztperiódus után most már „élesben” dolgoznak a kollégák a nemzeti könyvtárban. A júniustól szeptemberig tartó időszakban kollégáim nagyon sok könyvtárat fognak megkeresni, hogy kössünk konzorciumi szerződést, hogy ki, milyen periodikumot, folyóiratot dolgoz fel rendszeresen, illetve a feldolgozásért cserébe mit kér a konzorciumtól. Nem kevesebbről van szó adott esetben egy határon túli városi könyvtár számára, mint arról, hogy ebben a rendszerben feldolgozza a saját helyismereti periodikumát, és az elkészült rekordokat beadja a közösbe, és cserébe rögtön le tudja hívni a közös repertóriumból mindazokat a tételeket, amelyek számára, az ő helyismereti bibliográfiája számára szükséges, érdekes. Egyébként a magyarországi helyismereti bibliográfiák eddig is nagymértékben alapoztak a közös IKER adatbázisra, hiszen a központi repertorizálási tevékenységet alapvetően mégis csak a nemzeti könyvtárban végezték el, és aztán a tárgyi feltárás területén ők részletezték, ami számukra érdekes volt.

Az alapvető elképzelés az, hogy az egyszerű bibliográfiai rekord egy közös adatbázisban marad, és ugyanúgy, mint a közös katalógusnál, a tárgyi feltárás terén nincs duplum-szűrés, hanem több rekord egymásra rakódik. Persze ez egy katyvasz, és egy igazi bibliográfus ettől kifut az ajtón, azt mondja, micsoda rekord az, aminek egyetlen tárgyszava sincs, és van, amelyiknek kétszáz. De erre mondom én azt, hogy azért dolgozunk, hogy a rekordot valamilyen formában mégis csak lehessen elérni, legalább szerző és cím szerint. Ez már egy elérhetőség, és nyilvánvaló, hogy rengeteg munkával, de ki lehet ezeket egészíteni. Tudniillik ebbe az adatbázisba már most betöltésre kerül az IKER, a MANCI, számos dol-

gozói, egyetemi szakirodalmi adatbázis. Tárgyalunk például a Magyar Tudományos Akadémiával az akadémikusok szakirodalmi bibliográfiáinak betöltéséről, és az elektronikus formájú repertóriumok – egyre több ilyen van – inkorporálásáról. Ezeknek sincsenek tárgyszavai, és egyelőre csak így lehet majd elérni őket. De abban a pillanatban, amikor majd ezeket szakmánként leválogatják a különböző műhelyek, és visszaküldik már tárgyszóval felszerelve, egyre több tárgyszó rakódik az illető tételre, és akkor mindinkább használható lesz az adatbázis. Nem gondolom, hogy ez két év alatt meglesz. De azt hiszem, öt-tíz éves időszak alatt 10–15 millió tételes adatbázis áll rendelkezésre Magyarország történelmének, illetve humán kultúrájának tanulmányozásához. Ezt nem tudja a nemzeti könyvtár egyedül megcsinálni, ezt a feladatot csakis az összes könyvtárral együttműködve tudjuk megoldani. A határokon túli kollégák esetében különösen számítunk arra, hogy a helyi, helyismereti anyagok is bekerülhessenek ebbe a rendszerbe, hiszen nekünk nagyon fontos az – függetlenül attól, hogy igazat adunk-e a szerzőnek vagy sem –, hogy például Stefan Pascunak az Erdélyre vonatkozó tanulmányai is szerepeljenek benne. Nem biztos, hogy külön-külön egyetértünk az állításaival, de nekünk nem az a dolgunk, hogy értékeljük tartalmilag, hanem hogy feldolgozzuk bibliográfiailag. Így tudunk teremteni egy olyan adatbázist, amely kifelé az országot – a történelmi Magyarországot –, az egész magyar kultúrát tudja referálni. Azt gondolom, ez egy olyan típusú szerepvállalás az együttműködésben, amire eddig ilyen formában, léptékben és szervezettségben még nem volt példa. Természetesen megpróbáljuk ezt jól megoldani, van már példánk a konzorciumi együttműködésre, Magyarországon ez már jól működik, némelyik határon túli könyvtár is már bekapcsolódott ebbe, és nekik is vannak tapasztalataik. Ilyen a LIBINFO rendszer, hiszen az is konzorciális alapon működik, nos ennek mintájára szeretnénk ezt a humán szakirodalmi bibliográfiát is közösen felépíteni. Először is persze türelmet kérek ebben a kérdésben. Szervezni fogunk olyan tanfolyamokat, képzési formákat, ahol ennek a rendszernek a kezelését próbáljuk megtanítani. Ha a másik fogadó könyvtárnak nincs megfelelő technikai háttere ahhoz, hogy részt vegyen ebben az együttműködésben, akkor is segítünk. A rendszer egyébként ugyanaz, mint a MOKKA, úgyhogy, aki abban részt vesz, könnyen tudja ezt is használni. Ráadásul ezt a rendszert platform-függetlennek mondják a szakemberek, tehát az automatikus betöltés és a rekordátvétel nagyon sok, könyvtárakban használt rendszerrel megoldott. Vagyis azok a határon túli könyvtárak, amelyek a SZTAKI-nak a rendszerét vásárolták meg, járható úton vannak. Nyilvánvaló, hogy a kezdeti problémák után napi gyakorlattá lehet tenni a rekordbetöltést és feltöltést, és hiszem, hogy meglátják, a rendszer jól fog működni. Szeptemberben lesz a sajtóbemutató, és attól kezdve – a Könyvtári Intézet segítségével – a határon túli magyar könyvtárosok szervezett formában is megismerkedhetnek a rendszerrel.

Ne felejtjük el, hogy óriási eszköztárral rendelkezünk, ez pedig nem más, mint a *Könyvtári Intézet*, éppen dicsérni szeretném őket. Azt hiszem, óriási dolog a Könyvtári Intézet, hiszen a múzeumoknak, levéltáraknak nincs ilyen intézete. Szóval a Könyvtári Intézet kitűnő anyagokat tud letenni a minisztérium asztalára – bár az esetek 90 százalékában feleslegesen dolgoznak, a fennmaradt 10 százalék mégis sokat ér. Hiszen ha nincs ez a 10 százalék a minisztériumi osztályvezető kezében, akkor nem tud megfelelően érvelni. Ezzel azért tisztában kell lenni.

Egy területről szeretnék még beszélni. Ez pedig az együttműködés a digitalizálásban. Nehéz dolog egy olyan intézmény vezetőjeként arról beszélni, amelyik Kokas Károly barátom szavával „nehéz hajó, nehezen fordul”, de ahogy most január elejétől a Neumann-ház ismét a nemzeti könyvtár része, az ő dolgozóik sorra jönnek oda hozzám, és azt mondják, elképzelni sem tudták, hogy ennyi munkát elvégzett már az OSZK. És miért nem mutatjuk meg a világnak? Több mint 70 ezer digitális kép bemutatása a világnak e pillanatban azért lehetetlen, mert nincs akkora szerver, amire ez a mennyiség felférne. Reméljük, azért meglesz ez a szerver, és akkor tovább tudunk lépni, és az együttműködést is ki tudjuk bővíteni. A digitalizálás esetében ugyanis nagyon szigorú együttműködésre van szükség, hiszen európai és magyar szinten is alapvető érdekérvényesítés folyik, mégpedig anyagi érdekérvényesítés. Azért legyünk azzal tisztában, hogy a könyvtárság, amely hangyaszorgalommal dolgozik, nem a legerősebb ezen a területen. Az államigazgatás a maga erejével ott van, és ők is szeretnék a maguk munkájának eredményét felmutatni, de legfőképp az a vállalkozói kör, amely az éppen hatalmon lévő kormány mögött áll, és várja a megrendelések tömegét a közpénzekből, amivel ő eltartja magát és sikereket tud elkönyvelni, és ezáltal az illető kormány is sikeres lehet. Márpedig a digitalizálás és a világhálón való megjelenés ma nemcsak slágertéma, hanem valóban fontos dolog, és ezért a kormányok erre sokat adnak. Ugyanakkor létezik egy erős technológiai lobb; a lobbinak pedig az az érdeke, hogy mindig újat találjon fel, és lehetőleg közpénzekből fejlessze ki azt, és utána naponta kétfélszázszor el lehet adni a találmányt, hogy a pénzes postás minden nap csöngessen... Az intézmények meg bolonduljanak bele, hogy ha nem tudják két-három évente lecserélni hardver- és szoftver-állományukat, akkor nem tudják követni a fejlődést, és maradvány fognak válni. Európában szinte mindenhol így van ez. Kérdés, hogy sikerül-e az új európai finanszírozási periódusban elérni, hogy a tömeges digitalizálásra is szánjanak valamit. Elég rossz hírek jönnek ezzel kapcsolatban. A magyarországi Nemzeti fejlesztési terv, meg a romániai és szlovákiai fejlesztési terv is aszerint fogja elosztani a pénzt, amire az európaiak adnak. Ha Európa csak technikai innovációra ad pénzt, akkor nem fognak adni sem tömeges digitalizációra, sem katalógus retrokonverzióra, sem Romániában, sem Szlovákiában, sem Magyarországon. Ezzel tisztában kell lenni.

Jelen pillanatban a Nemzeti fejlesztési terv, amit Magyarországon állítottak össze, és amelyet a kormány május végén lezárt, abban a könyvtári terület folyamatosan gyengülő pozícióban van. Két alapvető részből áll. Az egyik, amiről az államtitkár asszony is beszélt, azok a vidéki tudás depók – teljesen mindegy, minek hívjuk őket –, a lényeg, hogy tegyenek mögéjük pénzt. A másik, amiről nem esett szó, az a központi funkciókat ellátó intézményekre kifizendő meghívásos pályázatok kérdése. Miről van szó? Arról, hogy a nemzeti könyvtárnak – és itt szeretném magunkat újra dicsérni – sikerült elérnie, hogy a digitalizálás koordinátora az OSZK legyen. Ez nem volt olyan egyszerű, mert természetesen, ami körül pénz van, arra rögtön létrehoznak egy kht-t, egy irodát, és innentől kezdve a közintézmények ugyanúgy futhatnak a pályán, mint bárki más. Magyarországon kimondták, hogy a könyvtári jellegű dokumentumok digitalizálásának az OSZK lesz a tudásközpontja és koordinátora. Jelentős összegekről van szó, a tartalmi részre 7,6 milliárdot terveztünk, folyamatosan elvesznek belőle. Van valami az infrastrukturális részre, amiben benne van az alap is, és amire nemcsak Magyar-

országról, de a határon túlról is lehet pályázni – majd meglátjuk, mennyi lesz a végén. De mindenképpen sok milliárd forint jut számítógépre, illetve hálózatfejlesztésre. Remélem, lesz olyan szervezetyüttes, ami befogadja a digitalizált anyagot is, és csak remélem, hogy ez nem egy magáncégnél kerül elhelyezésre. E tevékenységgel párhuzamosan megjelenik majd a digitális köteles rendelet, ami egyben azt is jelzi, hogy, mondjuk, itt, a csongrádi könyvtár digitalizál helyi képeslapokat, megfelelő adatokkal ellátva egy másolatot átad a nemzeti könyvtárnak. Természetesen ennek fejében megkapja a nemzeti könyvtárban őrzött csongrádi tárgyú anyagokat. De a központ erősen inog, és lehet, hogy Brüsszel nem fogja jóváhagyni az egész konstrukciót, pontosan azért, mert a központi fejlesztések helyett csak az innovációt fogja elfogadni. Ez nagyon veszélyes dolog, tudniillik ez azt jelenti, hogy megint tovább játsszuk azt, hogy minden sarkon mindenki digitalizál a saját maga tudása és szándéka szerint, de ez soha nem lesz koordinált, és akkor soha nem lesz tervszerűen felépített digitális nemzeti könyvtár. Pedig a határon túli magyar könyvtárak számára nagy lehetőség lenne a koordinált digitalizálás, pontosan azért, hogy a magyar kulturális örökség legalább ilyen formában együttesen megjelenhetne. Ez olyan minőségi változást eredményezne a nemzeti könyvtár és a határon túli könyvtárak viszonyában, amely már túlmutat az egyszerű változó szerepen, és tényleg olyan partnerség fog kialakulni ennek mentén – ha ez a konstrukció valóban feláll –, amely hosszú távra meghatározhatja kapcsolatainkat.

Monok István